

2. Євенко О. В. Соціокультурний компонент змісту навчання як засіб підвищення мотивації студентів у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови початкових класів [Електр.ресурс]/ Євенко О. В. // Відкритий урок -11 січня 2014. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/29874/. – Заголовок з екран.

3. Карпец Е. В. Социокультурное содержание учебника и его влияние на формирование личности / Карпец Е.В. // Известия Саратовского ун-та. Серия Философия. Психология. Педагогика. – 2010. – № 3 (10).– С. 26 – 30.

4. Першукова О. О. Сучасні критерії відбору соціокультурної компоненти змісту навчання в підручниках з іноземної мови / О.О. Першукова // Проблеми шкільного підручника: зб. наук. праць. – К. : Педагогічна думка, – 2004. – Вип. № 5. – С. 231– 234.

5. Писанко М. Л. Аналіз підручників з англійської мови щодо реалізації в них навчання міжкультурного спілкування / М.Л. Писанко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Педагогіка та психологія. Випуск 11. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – № 11. – С. 57–67.

6. Саєнко Н. С. Теоретичні основи розвитку у студентів іншомовної соціокультурної компетентності / Н.С. Саєнко // Вісник національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут": Філософія. Психологія. Педагогіка. – 04/2007. – № 2 Часть 1. – С. 129–133.

7. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / Сафонова В. В. – Воронеж : ИСТОКИ, 1996. – 237 с.

8. Селиванова Н. Л. Современные представления о воспитательном пространстве / Н.Л.Селиванова // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 35–39.

9. Топалова В. Н. Формирование социокультурной компетенции студентов технических вузов: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Топалова В.Н. – К., 1998. – 168 с.

Матеріал дослідження

10. Англійська мова професійного спрямування. Інженерна справа і технології. Навчальний посібник для студентів інженерних і технічних вищих навчальних закладів / укл. Венкель Т.В. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2013. – 236 с.

11. Кравченко О. В. Agatha Christie's Death on the Nile Workbook (Практикум з читання художнього тексту) : Навчальний посібник / укл. О.В. Кравченко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. – 250 с.

12. Мартинюк В. А. Moneychangers : посібник із читання англійською мовою для студентів-економістів / Мартинюк В.А. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2012. – 123 с.

13. Романова Т.О. Англійська мова : навчальний посібник для студентів спеціальності “Технологія харчування та ресторанна справа” / Романова Т.О., Соловйова О.В. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 224 с.

УДК 811.111'371

Марчишина А. А. (Кам'янець-Подільський)

ПОРТРЕТНИЙ ОПИС У ГЕНДЕРНІЙ ПРОЕКЦІЇ Е. ОУКЛІ

Продемонстровано, як лінгвокультурна специфіка біологічної статі людини знаходить відображення в портретному зображенні персонажів художнього тексту. Гендерна специфіка цієї композиційно-мовленнєвої форми позиціонується як текстотвірний фактор.

Ключові слова: текст, гендер, гендерний стереотип, портрет.

Продемонстрировано, как лингвокультурная специфика биологического пола человека отображается в портретном описании персонажей художественного текста. Гендерная специфика этой композиционно-речевой формы позиционируется как текстообразующий фактор.

Ключевые слова: текст, гендер, гендерный стереотип, портрет.

The paper considers the reflection of biological sex in the portrait description of fiction text characters. Gender peculiarities of this composition form are interpreted as text forming factor.

Key words: text, gender, gender stereotype, portrait.

Для сучасної лінгвістики характерний посилені інтерес до соціальної зумовленості мови та мовлення. Численні дослідження доводять, що при вивченні впливу позамовних факторів на художнє мовлення врахування гендерного складника дозволяє зараховувати його до текстотвірних факторів. Аналіз літературно-мовознавчих напрямків досліджень засвідчує, що царина гендерної ідентичності образу персонажа набуває дедалі більшого поширення з точки зору декодування текстової інформації [2; 6; 8; 10].

Портретний опис як композиційно-мовленнєва форма є структурним елементом художнього дискурсу, який створений у середовищі англійської лінгвокультурної спільноти певного історичного періоду й об'єктивованій мовними формами, що відбивають його специфіку й утворюють функціонально-стильовий континуум. Не останню роль у представленні відображеної художніми засобами дійсності та формуванні реалістичної картини буття відіграє характеристика дійової особи, яка охоплює усі особливості, які можна передати засобами мови. До таких ознак, які формують уявлення про людину – персонаж – належить портрет.

Антропоморфне зображення суттєво відбиває стереотипні уявлення мовної спільноти про елементи зовнішності, які варто акцентувати. Гендерні стереотипи належать до культурних стереотипів, де основними поняттями теоретичної конструкції є маскуліність і фемінність. Ідентичність персонажа у вказаній системі координат з погляду його/її зовнішності становить основну проблему розгляду в цій статті.

Мета статті – простежити особливості портретних описів у художній прозі Е. Оуклі з позицій гендерних уявлень про маскуліність і фемінність.

Завдання статті: уточнити властивості гендеру як категорії культури та мови; встановити сутнісні ознаки прояву гендерних стереотипів у портретних описах; продемонструвати зв'язок портрета персонажа з усвідомленням ним своєї гендерної належності, а також відзначити авторську позицію стосовно піднятих проблем з огляду на їх актуальність в літературно-мистецькій смаковій палітрі сьогодення.

У сучасних гендерних студіях домінує багатогранність у тлумаченні стереотипів чоловічої та жіночої поведінки. Вона є результатом глобалізаційних процесів у сучасному мовознавстві та в гендерології, зокрема, які розмивають межі національних пріоритетів у культурних та поведінкових кодах: «Проблему різних моделей поведінки чоловіків і жінок можна спостерігати в будь-якій культурі й з різною соціалізацією чоловіків і жінок в суспільстві» [4, с. 98]. Для встановлення гендерної ідентичності необхідно звернутись до таких категорій, як етнічна належність, економічний статус, вік, віросповідання, громадянство, географічне розташування, що робить аналізований аспект інтердисциплінарним явищем.

Гендер дозволяє вписати в культурні уявлення про чоловічі й жіночі мову тіла. Ця концепція гендеру про натуралізацію тіла на сьогодні є найбільш ефективною системою представлення гендерних сигналів соціумові. Соціальна ідеологія зливається з особистою ідентичністю чоловіка й жінки практично в нерозривну єдність. Тіло – це інструмент, даний нам природою. Один із основних засобів комунікації, яким наділена людина, – це мова тіла. Завдяки своїм характеристикам тіло більше, ніж інші аспекти, зорієнтоване на природність і відкритість, що більшою мірою відображає в чоловіках та жінках соціальну значущість, яка, відповідно до гендерних стереотипів і еталонів, зобов'язана сприяти соціалізації індивідів. Мова тіла транслює навколишньому світові соціальну інформацію. Соціалізацію, услід за А. П. Мартинюк, ми розуміємо як сукупність усіх соціальних процесів, завдяки яким індивід через спілкування як діяльність засвоює і привласнює накопичений досвід, який дозволяє йому/її функціонувати як членові лінгвокультурного соціуму [3, с. 295].

Розглянемо портретні описи, подані в романах Е. Оуклі “The Men’s Room” та “Matilda’s Mistake”. Ці твори написані під кутом зору гендерної соціології авторки, а тому відповідна маркованість композиційно-мовленнєвих форм є однією з ознак авторського стилю. Енн Оуклі відома своїми філософськими, соціальними, літературно-критичними поглядами на специфіку висвітлення гендерних аспектів життя суспільства не тільки у сучасній Великобританії, а й далеко за її межами. Представлення цих світоглядних постулатів завдяки багатогранному обдаруванню Е. Оуклі знаходить вияв в теоретичних працях, науково-популярних публікаціях, а також у нечисленних художніх творах, формальне й змістове наповнення яких віддзеркалює філософсько-естетичні спрямування й громадську позицію авторки.

Портрети персонажів зазначених текстів перебувають у різних часових і просторових планах оповіді. Використовуються кілька типів описів зовнішності. Найбільш вичерпно зовнішність героїв представлена в цілісних портретних описах, яких надзвичайно мало серед вибірки дослідження. Таким, зокрема, є зображення Матільди, як її бачить Стівен: *While she talks in crisp concealing tones from the other side of his desk about the purposes of her investigation, Steven watches the chill opal light falling on her face from the window on his right; he sees Matilda as a figure in a cool Dutch domestic interior, the soft blue of her dress merging with the greys and browns of the room, with the olive grass outside, whence the light comes, picking up some of its verdant colour on the way. Hers is a strong face, with a determined chin, but there are laughter lines around the eyes, even the suggestion of a dimple as she talks. Her straight brown shoulder-length hair is suggestive, in ways Steven finds it hard to define, of a comfortable domesticity. In short, and used as he is to looking at women, he can't recall seeing such a package as Matilda Cressey before. She seems to him in this illuminated moment to represent the unreachable archetype: a woman of both the female and male worlds, swanning her way between the two with a rare verve and poise* [7, с. 57]. У новеденому уривкові гендерні атрибути чоловіка – *a strong face, with a determined chin* – у поєднанні з жіночими – *laughter lines around the eyes, even the suggestion of a dimple* – змушують героя зробити висновок про амбівалентність гендерної ідентичності Матільди, що є досить типовим для активної жінки кінця ХХ століття. Вибірковість і примхливість вважаються жіночими рисами, тому засуджуються у чоловікові: *He's very fastidious in appearance and personality, though he too has a ciliar curiosity: a closely shaven chin and neck disappear into a tight light pink collar over which poke fronds of unconfined dark chest hair* [7, с. 13].

У зовнішньому портреті можливе виділення паспортних (реальних) елементів і елементів опосередкованих – живописних, образних. Так, загальноприйнятий у психології постулат про те, що чоловіки сприймають цілісно, а жінки зосереджуються на деталях [5, с. 114], може проілюструвати такий уривок: *He dropped himself on one elbow and looked down on to her lovely face: he thought he had never seen such untraversed loveliness before. ... her face below him was like a child's in the thin light, unlined despite her years of scholarship and domestic administration* [9, с. 40]. Єдина конкретна деталь – відсутність зморщок, яка лише підсилила враження про красу обличчя. Або ж таке зображення: *She's not bad-looking, a bit pale and intellectual perhaps* [7, с. 91] – теж узагальнений образ в очах чоловіка, якого достатньо, щоб скласти враження про особу.

Текстовий портрет не завжди цілісний. Риси обличчя персонажів можуть вкраплюватися в текст упродовж усього твору, розкриваючи символічні репрезентації маскуліності й фемінності, які нав'язуються індивідові суспільством. Аналіз портретних деталей засвідчує, що соціальні параметри впливають на вияв авторської оцінки зовнішності персонажів. Номінації чоловічого одягу згадуються побіжно, без суттєвого

сміслового навантаження (*Mark came out, wearing a raincoat and holding a bottle; a man in a suit; They're both wearing jeans and dark jackets*). Елементи жіночого одягу часто супроводжуються описовими або оцінними прикметниками (*she's wearing high-heeled shoes and, further up, a small camomile butterfly brooch; She wore a pink crimplene suit and black high-heeled shoes with bows on the front. She looked quite absurd; Claudia is ... trim and pristine in a pale-blue suit; She's wearing a sombre grey dress, not her normal working clothes; A woman he's never met before stands there in a tightly belted beige raincoat; The Finnair stewardess, with her stylishly knotted silk scarf; her jade cashmere dress*). Оскільки складний і різноаспектний процес соціалізації розмежує людей, у тому числі й за гендерною ознакою остання належним чином виявляє себе через зовнішній вигляд. Для жінок надзвичайно важлива суспільна думка, яка значною мірою формується завдяки одязі. Тому вони більш прискіпливо ставляться як до її опису, так і до вибору: *"You can't go to school in that," said Jane, referring unkindly to the black sweater Susan was wearing* [9, с. 125]. Чоловікам же надзвичайно мало потрібно для того, щоб викликати до себе позитивне ставлення суспільства й виглядати привабливим в очах жіноцтва: *He smelt of shaving soap and he'd put on clean clothes* [9, с. 67].

Жінкам не байдуже, що саме одягнуто, як виглядає одяг, наскільки він личить. Тому цікавим вважаємо зіставити такі фрагменти: *Paul Monkton leans back in his chair, extends his brown corduroy legs beneath the handsome oak table* [7, с. 87]; *Matilda crosses her long slender legs* [7, с. 71] – в обох уривках один і той же соматизм *legs* супроводжується різними означеннями, виявляючи гендерний підхід до зображення окремої портретної деталі.

Важливою рисою зображення людини в тексті є прагнення митця створити емоційно правдивий портрет. «Прочитати» обличчя – це відчуття енергетику людини. Майстерність автора відтворює як індивідуальні риси обличчя, так і особливості характеру, втілені в них. Адже, як помітив Е. Берк ще у 1756 р., основу естетичного смаку формують зовнішні почуття, які є потужним джерелом усіх наших ідей [1]. Так, відмінність зображення очей персонажів теж продиктована соціокультурними стереотипами. Чоловічі очі, відповідно до текстового представлення, рідко виражають глибокий зміст чи емоційну напругу (*his blue eyes, cloudless as a baby's, can look straight into those of Claudia Foxman; a strange gleam in his eye as he says this, and immediately glances past her*). Жінки ж, навпаки, почуття та емоційні стани вкладають у вираз очей; ці зовнішні характеристики свідчать про внутрішній стан персонажа, смаки, пристрасті. Літературні твори будуються з урахуванням того, що між зовнішніми і внутрішніми характеристиками людини існує тісний зв'язок. Прагнення митця (автора) передати складні, багатогранні смисли (термін І. Р. Гальперіна) втілюється у таких образних характеристиках: *She looks at him wild-eyed* [7, с. 110]; *an open, honest young woman with a fringe and round blue eyes, matching her uniform* [7, с. 116]; *Matilda leaps up, eyes alight* [7, с. 90].

У літературознавстві використовують також термін «психологічний портрет» – це опис психологічних особливостей персонажа. Досить часто психологічний портрет подається в поєднанні з зовнішніми портретними характеристиками. Прояву чоловічих емоцій у їх сприйнятті жінкою засвідчує такий уривок: *Mark didn't look well. There were lines on his face she hadn't seen before: his hands, his dear hands, trembled round his coffee mug. She could see that he didn't know how to start talking to her* [9, с. 249]. Жіноча емоційність також не проходить повз чоловічу спостережливість: *Her face looks as though it means business, there's something unremittently stiff about it* [7, с. 94]; *Her fingers go tensely to the dip of her pearl necklace; he watches her playing with it* [7, с. 92].

Портрет у тексті активізує широку палітру сенсорики. При цьому збудження чуттєвих проявів персонажів підтверджує актуальність гендерної системи. Біологічна класифікація за статтю тісно переплітається з гендерними очікуваннями в соціумі. Порівняймо:

As her foot touches the pavement, she sees Mark coming out of the crowd. He wears a look of anguish and a creased suit. His hands, stuck in his pockets, push his shoulders up in a familiar attitude of suppressed resignation. Soon he will stand in front of her, so she will become aware of the smell of him, now and long ago. Without touching it, she can feel the material of his jacket, can predict the temperature and condition of the skin beneath.

He looks at her. She is the same Charity. He can see himself placing a hand on her shoulders in a gesture intended to claim her [9, с. 308].

Прочитаний уривок можна розділити на 2 частини – чоловік очима жінки й навпаки. Як бачимо, жінка приділяє значно більше уваги як зовнішності колишнього коханця, так і своїм відчуттям, спричиненим нею.

Текстовий портрет динамічний, лінійне розгортання інформації забезпечує певну динаміку зміни образу. Лінійний потік мовлення (текст) дозволяє сегментувати портретний опис на дискретні одиниці, однією з яких є посмішка на обличчі персонажа. Для жінки це – один з найвагоміших способів демонстрації різноманітних відношень: ставлення, оцінки, дотримання етикетних формул, приховування/вияв почуттів і т.п. Тому в жіночому портреті вона буває різною: *Lacey allowed herself half a smile* [9, с. 79]; *Her teeth were terrible white* [9, с. 133] тоді як для чоловіка використовується стандартна формула: *He smiles* [7, с. 102].

Рівноцінним виразником емоційних станів чоловіків і жінок виступають губи, міміка яких видає напругу й переживання: *Mrs Trancer tightens her lips disapprovingly* [7, с. 150]; *Dr van den Biot, Matilda notices, curls his lips down slightly at the end of these promulgations, as if to indicate that what he's said should be regarded as being wrapped in invisible quotation marks* [7, с. 67].

Літературний портрет не має у творі самодостатнього значення. Він покликаний допомагати проникненню у внутрішній світ персонажа, у його психологію, вдачу. Домінування ж феміністичних поглядів на гендерну природу авторки аналізованих творів знайшло вияв у висловленні протагоністки одного з них: *I'm a professional woman* [7, с. 62], що пояснює вибір мовних засобів для змалювання героїв і авторську модальність.

Існування біологічних статевих відмінностей продукує гендерномарковані мовні значення і спричинює традиційні гендерні розмежування в тих галузях, що схильні до трансформацій, як справедливо зауважує

Е. Оуклі [8]. До них ми відносимо портретне зображення – категорію історично залежну, суспільно зумовлену й індивідуально-суб'єктивну.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що гендерна дуальність слугує фундаментальною формою для таксономії всіх типів суспільства, а протиставлення чоловіче-жіноче може застосовуватися для структурування найрізноманітніших об'єктів, відношень, зв'язків. Виконуючи певну гендерну роль, окреслену біологічними та соціокультурними чинниками, людина автоматично потрапляє в межі такої семантичної структури, яка визначає не тільки форму, а й зміст суспільного буття. Тому людина як суспільна істота 1) ідентифікує себе в одній із гендерних іпостасей; 2) функціонує відповідно до сформованих у суспільстві законів гендерної поведінки. До останніх належать естетичні уподобання, і серед них – сприйняття зовнішності людини.

Список використаних джерел

1. Берк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного / Эдмунд Берк. — М. : Искусство, 1979. — 237 с.
2. Бессонова О. Л. Гендерний аспект оцінного тезауруса: експериментальне дослідження [Електронний ресурс] / О. Л. Бессонова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. — 2004. — № 17. — С. 76—78.
3. Мартинюк А. П. Гендер як конструкт дискурсу / А. П. Мартинюк // Дтскурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія. — Харків : Константа, 2005. — С. 295—318.
4. Окулова Л. П. Гендер как категория культуры и языка / Л. П. Окулова // Гендер и проблемы коммуникативного поведения. — Новополюк : ПГУ, 2010. — С. 97—99.
5. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. — К. : К. І. С., 2004. — 536 с.
6. Andermahr S. Glossary of Feminist Theory / S. Andermahr, T. Lovell, C. Wolkowitz. — London : Edward Arnold Publishers Ltd., 2000. — 348 p.
7. Oakley A. Matilda's Mistake / A. Oakley. — Ldn. : Flamingo, 1991. — 167 p.
8. Oakley A. Sex, Gender and Society / Ann Oakley. — London : Temple Smith, 1972. — 220 p.
9. Oakley A. The Men's Room / A. Oakley. — London : Flamingo, 1991. — 312 p.
10. Scott J. W. Millennial Fantasies: The Future of "Gender" in the 21st Century. Paper presented on May 6, 2000 at the seminar "Production of the Past", Columbia University, New York. — P. 3.

УДК 811.111'276.2/276.5

Масель Ю. С. (Житомир)

НЕНОРМАТИВНІ ОДИНИЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ

Висвітлюється питання критеріїв стратифікації одиниць, що належать до ненормативного реєстру англійської мови. Наводяться різні дефініції субстандарту англійської мови та погляди на обсяг даного поняття. Пропонується власне бачення виділення критеріїв ненормативних одиниць. Підкреслюються подальші перспективи дослідження даного феномену. Подано детальний розгляд одиниць, класифікованих за виведеними критеріями.

Ключові слова: субстандарт, соціально-територіальний критерій, стилевий критерій, часова позначка, дискурсивна позначка, стилєва позначка.

Освещается вопрос критериев стратификации единиц, относящихся к ненормативному реестру английского языка. Рассматриваются разные дефиниции субстандарта английского языка и взгляды на объем данного понятия. Предлагается собственное виденье выделения критериев ненормативных единиц. Подчеркиваются дальнейшие перспективы исследования данного феномена. Представлено рассмотрение единиц, классифицированных по выделенным критериям.

Ключевые слова: субстандарт, социально-территориальный критерий, стилевой критерий, временная помета, дискурсивная помета, стилевая помета.

The article is devoted to the criteria of stratification of English non-standard units. The investigation presents various views on the definitions as well as the scope of the concepts of substandard English. Author's own vision of criteria selection for non-standard units is suggested. The paper emphasizes the necessity of further prospects for studying this phenomenon and detailed examination of the items under analysis.

Key words: substandard, socio-territorial criterion, stylistic criterion, time mark, discursive mark, stylistic mark.

У світовій лінгвістиці проблема соціально-стилістичної диференціації мови має давню традицію [12]. Вона бере свій початок з відомої тези І. А. Бодуена де Куртене про “горизонтальне” (тобто територіальне) і “вертикальне” (тобто власне соціальне) членування мови. Проблемі виявлення загальних закономірностей, періодизації, тенденцій функціонування та стратифікації ненормативних одиниць приділяли увагу такі вчені, як А. Мейє [17], А. Сеше [23], Ш. Балі [1], Е. Сепір [21] та інші. Слід зазначити, що значним є внесок у дослідженні цього питання вітчизняних мовознавців Е. Д. Поліванова [20], Л. П. Якубинського [26], В. М. Жирмунського [10], В. В. Виноградова [6], Г. О. Винокура [7], В. П. Коровушкіна [14], В. А. Хомяков